

سوالهای فقهی کمیسیون احکام سمینار دیدگاههای اسلام در پزشکی

دانشگاه علوم پزشکی مشهد در روزهای ۱۱-۸ اسفند ماه سال ۱۳۶۸، سمیناری تحت عنوان «دیدگاههای اسلام در پزشکی» برگزار نمود، که گزارش تفصیلی آن را در بخش گزارشها میخوانید.

آنچه در پی می آید، مجموعه سوالهایی است که در کمیسیون احکام آن سمینار تهیه و تدوین شده است تا عالمان، فقیهان و حقوقدانان پاسخی درخور دهند و زمینه تحقیق در این مباحث را بگونه جدی بازگشایند.

مجله ضمن سپاسمندی از تعهدشناسی طبیبان مسلمان و پزشکان برگزارکننده سمینار و جناب دکتر سید حسین فتاحی، این سوالها را در بخش «بایسته های پژوهش» درج میکند و حوزویان بزرگواریا به، در نگریستن و عالمانه و پژوهشگرانه بدانها پرداختن، توصیه میکند.

سئوالات احکام مربوط به تشریح جسد

۱) در مورد آموزش در صورت عدم دستیابی، مشکلات تهیه و گرانی اجساد غیرمسلمان، آیا میتوان از جسد مرده مسلمان برای آموزش دانشجویان استفاده کرد؟

۲) در صورت لزوم برای تشریح قطعه ای از بدن (مثلاً استخوان گیجگاهی) برای دستیاران تخصصی آیا این مسئله امکان پذیر است.

۳) در صورت مجوز تشریح بند ۱ و ۲ آیا دیه تعلق می گیرد؟ به چه کسی؟ دولت، تشریح کننده...

۴) با توجه به توسعه شهرها و تخریب قبرستانهای قدیمی آیا میتوان از استخوانهای مکشوفه، در امر آموزش استفاده کرد؟

۵) حکم استفاده از جسد مسلمان جهت تشریح با وصیت قبلی متوفی مبنی بر این امر چه میباشد؟

۶) حکم تشریح و رؤیت دستگاه تناسلی مردان و زنان متوفی برای دانشجویان همگن و ناهمگن چگونه است؟ (با توجه به اهمیت آموزش برای دانشجویان).

۷) آیا میتوان برای تشخیص جرم واقع شده در مرگهای

مشکوک اقدام به کالبد گشائی کرد؟ آیا رضایت متولیان متوفی شرط است؟ (در عرف بین المللی این مجوز وجود دارد)

۸) آیا برای پیشرفت علم پزشکی میتوان اقدام به کالبد گشائی نمود؟ (لازم بتذکر است که کالبد گشایی در جوامع پزشکی بعنوان یک تأیید نهائی برای تشخیص و غنی کردن تجارب درمانی برای استفاده در موارد بیماران آتی با بیماریهای مشابه ضروری است).

۹) آیا تشریح جسد جنین کامل انسان از نظر حکم تشریح متفاوت است؟ (برای کار تحقیقی و علمی...)

۱۰) سئوال قبلی در مورد جنین با سن قبل از ولوج روح چگونه است؟ (برای کار تحقیقی و علمی...)

۱۱) نگهداری جنین مرده در شیشه برای نشان دادن به دانشجویان چه حکمی دارد؟ و همچنین در موزد قطعات یا اعضاء اجسادى که تشریح شده اند؟

سئوالات مربوط به احکام پیوند اعضاء

۱) خرید و فروش اعضاء برای پیوند چه حکمی دارد؟ (مشابه خون)

۲) در موارد زیر آیا از فردی که در حال مرگ مغزی است ولی بوسیله دستگاه تنفس مصنوعی به حیات نباتی ادامه میدهد و از نظر پزشکی امکان برگشت وی وجود ندارد و مرده تلقی میشود میتوان عضوی را (مثل چشم یا کلیه) برای پیوند خارج کرد؟

الف) در مورد مسلمانان بطور کلی.

ب) در مورد مسلمانان با وصیت قبلی و یا جواز اطرافیان.

ج) در مورد غیر مسلمانان.

۳) آیا در صورت موافقت با بند ۲ در سؤال ۲ تبلیغ این امر در جامعه ممکن است؟

۴) آیا میتوان تخفیف جرم محکومین به اعدام را موکول به اهداء عضوی برای نجات مسلمانى دانست؟

۵) برداشتن قطعه ای از استخوان یا عضله از شخص مسلمان (با رضایت یا بدون رضایت) برای استفاده در بدن شخص غیر مسلمان جایز است یا خیر؟

۶) استفاده از باقیمانده‌های زایمانی (جفت، پرده جنین...) برای اعمال جراحی دیگران چه حکمی دارد؟
۷) پیوند عضو مسلمان به غیر مسلمان مجاز است یا خیر؟

لطمه ای دیگر به بیمار است برای مثال برای احیاء قلب بیمار سخته کرده ماساژ می دهد که منجر به شکستن دنده ها میشود یا برای تحریک رفلکس بیمار به او سیلی می زند و پرده گوشش پاره میشود آیا در موارد مشابه فوق پزشک ضامن است؟

۱۱) در موارد استعمال داروهای کثیرالمصرف مثل پنی سیلین یا گزیلوکائین در دندانبپزشکی که احتمال کمی برای شوک دارد چه باید کرد؟ با توجه باینکه مطرح کردن گرفتن برائت خودش ترس زیادتری را ایجاد می کند و نیز آیا در مورد انجام رادیو گرافیهای با ماده حاجب که پس از تزریق ماده حاجب احتمال عارضه و حتی مرگ وجود دارد اخذ رضایت نامه کتبی (برائت) ضروری است؟

۱۲) در مورد قانون دیات با توجه باینکه قانون بطور آزمایشی طی ۵ سال در جامعه عرضه شده و مدتی هم از تاریخ انقضاء آن گذشته است، آیا پزشکان مجاز به طرح مسائل پزشکی جدید هستند و فقها در مورد نظرات جدید پزشکی چه نظرانی دارند؟ و همچنین نظرات فقها در مورد ضرورت وجود نظام پزشکی چیست؟

سئوالات احکام حقوقی و جزائی و مربوط به دیات و قصاص، حدود در حرفه پزشکی

۱) تعریف مرگ: نداشتن امواج مغزی دال بر مرگ میباشد، یا نداشتن امواج قلبی؟ (امواج دال بر فعالیت میباشد که روی نوار ثبت میشود) با توجه باینکه میتواند امواج مغزی نباشد و انسان با کمک دستگاههای مصنوعی قلبش فعالیت داشته باشد؟

۲) در مواردیکه به علل غیر مربوط به کارپزشک (مثل اختلال در دستگاهها و رفتن برق...) به بیمار لطمه ای وارد میشود ضامن کیست؟

۳) انتخاب چند بیمار که همگی به اقدامات اورژانس نیاز دارند بر چه اساسی است؟

۴) آزمایش و پژوهش روی افراد زیر چه حکمی دارد؟

۱- مسلمانان بطور کلی. ۲- مسلمانان با رضایت شخصی ۳- کفار.

۵) در مراکز آموزشی که برای آینده پزشک متخصص تربیت مینماید و بدلیل کمی مهارت فی نفسه دستیاران و دانشجویان عوارض و خطرانی متوجه جان بیمار میگردد (نقص عضو و فوت) چه کسی ضامن است؟ پزشک اصلی، دستیار... و

۶) ضمانت غیر پزشکان (شکسته بندان، دندانسازان و...) در موارد لطمه به بیمار چه حکمی دلرد؟

۷) مسئله پیوند عضوی که حدیثا قصاص قطع میشود، آیا ممکن است؟

۸) فروش عضو قطع شده در حد یا قصاص یا واگذاری آن به مسلمان دیگر جایز است؟

۹) آیا میتوان تسهیلات پزشکی (استرلیته، بیحسی و...) برای اجرای حدود ایجاد کرد؟

۱۰) در مواردی برای درمان بیمار پزشک ناچار به زدن

کمیسیون احکام مربوط به ازدواج در بیماریهای مختلف

۱) آزمایشات اجباری در مورد بیماریهای ذیل (مثل آزمایشاتی که اکنون برای ابتلاء به بیماریهای مقاربتی بصورت اجباری انجام میشود) از جنبه شرعی چه حکمی دارد؟

۱- در مورد بیماریهای خونی مثل تالاسمی، هموفیلی.

۲- در مورد بیماریهای آمیزشی.

۲) در مورد بیماریهایی که موجب فسخ نکاح میشود و مواردیکه به لحاظ علم پزشکی قابل برگشت میباشد چه حکمی دارد؟ مثال

۱- افضاء

۲- قرن

۳- جذام

۳) در مورد برص تعریف چیست؟ حدود چیست؟ و اگر علم پزشکی بگوید که برص به معنی لک و پیس جز اشکال زیبایی سرایت در پی ندارد، حکم چه میباشد؟

(حاملگی های پرخطر یا های ریسک) آیا مجاز به بستن لوله های رحمی هستند؟

سؤالات احکام مربوط به سقط جنین (سقط درمانی)

۱- آیا در مورد زیر قبل از ولوج روح میتوان سقط درمانی انجام داد؟

الف: بیماریهایی که می دانیم مسلماً جنین پس از تولد خواهد مرد.

ب: بیماریهای ژنتیکی.

ج: ناهنجاریهای نوزادان (مثل آنانسفالی)

۲) عوامل فوق در مورد جنین بس از ولوج روح چگونه خواهد بود؟

۳) ولوج روح چه زمانی میباشد.

۴) آیا در زن مبتلا به سرطان رحم که حامله است میتوان قبل از دادن اشعه سقط درمانی کرد؟

۵) هنگامی که دادن اشعه یا شیمی درمانی (مثلاً به یک مادر ۶ ماهه حامله) چند ماه زندگی او را طولانی تر می کند آیا جنین را باید حفظ کرد (یعنی اشعه را تأخیر کرد) یا اینکه درمان ضد سرطان را شروع کرد که با فرض اخیر جنین سقط میشود؟

۶) تا چند درصد احتمال به ناهنجاری در مصرف دارو، اشعه، شیمی درمانی، اجازه سقط وجود دارد؟

۷) سقط درمانی برای حفظ جان مادر در بیماریهای مختلف که در کتب علمی معتبر و متخصصین مورد وثوق اعلام می نمایند، چه حکمی دارد؟

سؤالات مربوط به معاینات پزشکی

۱- معاینات توسط دانشجویان جهت آموزش چه حکمی دارد؟

۲- معاینه افراد غیر بیمار برای کنترل سلامتی، استخدام، سربازی و کارهای پژوهشی چه حکمی دارد؟

۴) با پیشرفتهای علمی موجود که امکان رشد جنین (لقاح نطفه و تخمک زن) در خارج بدن وجود دارد و پس از انجام اینکار (با رعایت موازین شرعی) در صورتی که مادر رحم نداشته باشد آیا میتوان اقدام به جایگزینی و پرورش جنین آزمایشگاهی در رحم مادر بزرگ یا اقربای نسبی و یا سببی و یا رحم بیگانه (رحم کرایه ای) نمود تا رشد یابد؟ حکم طفل چگونه است؟ (بویژه از لحاظ مسائل ارثی و حقوقی).

۵) حکم تغییر جنسیت از نظر اسلام در موارد زیر چیست؟
۱- دو جنسی حقیقی (فردی که از نظر ژنتیکی نه مرد و نه زن اطلاق میگردد)

۲- فردی که اصالتاً مرد ولی تابحال در جامعه بعنوان زن زندگی و یا حتی چندین سال است که ازدواج کرده است.

۳- همین مسأله در مورد مردی که اصالتاً زن است و تابحال مرد قلمداد می شده است.

۴- پس از تغییر جنسیت احتمالی وضعیت ازدواجی و حقوقی هر یک از موارد فوق چگونه است؟

احکام مربوط به تحدید نسل

۱) کلاً بستن لوله های رحم از نظر شرع مقدس اسلام در بیماریهای مختلف چه حکمی دارد؟

۲) بستن لوله های منی بر، در مردان برای کنترل جمعیت چه حکمی دارد؟

۳) بستن لوله های رحم برای کنترل جمعیت چه حکمی دارد؟

۴) آیا زن (بدون شوهر) میتواند اقدام به بستن لوله نماید؟

۵) در مواردیکه حاصل حاملگی، جنین دارای نقص در خلقت یا بیماری ژنتیکی است آیا میتوان با بستن لوله های زن یا مرد اقدام به جلوگیری از حاملگی بعدی کرد؟

۶) در صورتیکه بستن لوله های زن یا مرد اجازه داده شود حق تقدم با کدام یکی است؟ (زن یا مرد).

۷) با توجه به منابع علمی پزشکی معتبر در مورد مادرانیکه بیش از ۵ زایمان داشته اند و دارای سن بالاتر از ۳۵ سال میباشد اگر حامله شوند در معرض خطرات جسمی قرار دارند

سؤالات مربوط به احکام مربوط به آزمایشگاهها و آزمایشات مختلف

- ۱- اخذ مایع منی جهت آزمایشات به طریقه استمنای چه حکمی دارد؟ (بخصوص در افراد مجرد).
- ۲- انجام آزمایشات تشخیصی احتیاج به براءت ذمه دارد؟ (از نظر ایجاد خون مردگی یا درد در بیماریا سایر عوارض جنبی).
- ۳- انجام آزمایشات ضروری توسط افراد ناهمگن چه حکمی دارد؟

- ۴- حرمت و نجاست استفاده از الکل اتلیک (اعم از منابع تخمیری، شیمیائی و صناعی) در طب و داروسازی بصورت موضعی (زداینده، خشک کننده، ضد عفونی کننده) و خوراکی اعم از اینکه خوردن آن جنبه داروئی داشته باشد مثل سم زدائی متانول و یا بصورت جزئی فرعی در یک فرآورده داروئی مایع بعنوان حلال یا محافظ وارد شده باشد را تعیین فرمائید؟
- ۵- با توجه به اینکه برخی از داروهای ضروری و حیاتی از منابع حرام یا نجس مثل اعضا یا دفعیات انسان یا حیوان تهیه میگردند و اصولاً اینگونه داروها از کشورهای خارج و غیر مسلمان وارد میشوند حکم شرعی مصرف اینگونه داروها در انسان و نیز معامله بر روی آنها چیست؟

سؤالات مربوط به داروسازی و تجویز نسخ

- ۱- با توجه به اینکه تشخیص بیماری و تجویز دارو بعهده پزشک معالج واگذار شده و طبق قوانین موجود داروساز موظف به تحویل داروی تجویزی میباشد، آیا داروساز نسبت به عوارض یا عواقب مضره ناشی از تجویز غیر علمی یا غیر ضروری و احیاناً تجویز بر اساس سود جوئی و غیره ضامن است؟ و با توجه بشرح فوق و با توجه به اطلاع علمی از عوارض مترقبه بعدی بری الذمه میباشد؟
- ۲- نظر باینکه قانوناً تجویز دارو بعهده داروساز نمیباشد (به استثنای داروهای بدون نسخه) چنانچه مریض بحال اضطراب مراجعه نماید و با توجه به فوریت در صورت ندادن دارو و منجر به نقص، جرح و یا فوت بیمار گردد. آیا داروساز در عواقب فوق متهم به قصور است؟
- ۳- با توجه باینکه در کشف و توجیه داروهای جدید یکی از مراحل نهائی قبل از ورود دارو به بازار آزمایش روی انسانهای داوطلب سالم یا بیمار بمنظور ارزیابی اثرات و عوارض دارو میباشد و همچنین در مورد داروهای رایج المصروف نیز بعضاً بمنظور بررسی و تحقیق اثرات جدید لازم است روی انسانها انجام شود چنانچه این امر منجر به عوارض نامطلوب روی این افراد گردد، آیا علیرغم داوطلب بودن افراد تحت آزمایش، ذمه ای بعهده محققین میباشد؟

سؤالات مربوط به دندانپزشکی

- ۱- دندانپزشکی که بعلت بیماری لثه دچار لقی هستند و در اثر کوچکترین ضربه از دهان بیرون می افتد آیا در صورت اصابت ضربه از سوی فردی دیه به آن تعلق میگیرد؟ و دیه اینگونه دندانها مثل دندان طبیعی است؟
- ۲- به دندانپزشکی که در اثر ضربه سیاه میشود که طبق فتوای موجود شمول دیه است در حال حاضر بوسیله معالجه ریشه و سفید کردن دندان ظاهراً شبیه دندان طبیعی میگردد آیا دیه کامل تعلق میگیرد؟
- ۳- اگر در اثر ضربه تاج دندان دچار شکستگی شده باشد که مشمول دیه کامل است و در حال حاضر بوسیله معالجه ریشه و گذاشتن تاج مصنوعی ظاهراً درمان میشود چه حکمی دارد؟
- ۴- در کلیه درمانهای دندانپزشکی که توسط دانشجو انجام میشود (وظایف آموزشی) و چون کار عملی است گاهی باعث خسارت و بعضی اوقات موجب از دست دادن دندان با عوارض دیگر میشود چه کسی ضامن است؟ (دولت، پزشک مسئول، دانشجوی عامل، ...).

